

Németh László ismeretlen drámája

A *Szépítőt* eddig csupán cím szerint ismertük. Németh László említette dráma-gyűjteménye előszavában, hogy színművei 1939-es „ömlésébe tartozik a kicsit később megírt Szépítő is, Ady Szépítő című versének a kérdésével — Ki szépít meg engem! — a pórul járt festő történetében; vígjáték, amely kérdés, kit vidámított volna fel”. (A drámák elé, Szerettem az igazságot. I. kötet, Bp. 1974. 12. old.) Rábukkanunk e darab nyomára azokban a dokumentumokban is, amelyeket Vargha Kálmán publikált az Irodalomtörténeti Közlemények 1978/5—6. számában. Németh László és az egykori Nemzeti Színház-igazgató Németh Antal levelezéséből kitetszik, hogy Németh 1941-ben átadott a Nemzetinek egy Szépítő című vígjátékot; ezt azonban Németh Antal a kéziratos memoárjában „csirájában holt jelentéktelen vázlatnak” nevezte.

A mű azonban mindeddig nem került napvilágra, maga a Németh család is úgy tudta, hogy elveszett. Németh László iratait nemegyszer fenyegette pusztulás Budapest ostroma, a Törökvérszi úti ház bombatalálata és kifosztása, valamint a későbbi költözések és hányódások során. A Szépítő mindezt még átvészelte, különös módon akkor kallódott el, midőn már megindult az életműsorozat kiadása, s Szeged városa — ahol e darab szórén-szálán eltűnt —, a helyi színház, s főképp a Tiszatáj sokat tett Németh László kiemelkedő értékű életművének megismertetéséért. A Szegedi Nemzeti Színház igazgató-rendezője, Lendvay Ferenc 1969-ben kézhez kapta Németh Lászlótól a Szépítő egyetlen megmaradt példányát, alighanem a Nemzetinek 1941-ben beadott gépirat friss javításokkal telítődött másolatát. Lendvay a hatvanas évek első felétől kezdve több Németh-dramát is színpadra segített Veszprémben és Miskolcon; ez alkalommal is darabot kért Németh-től, aki éppen *Az írás ördöge* című színművén dolgozott, s azt oda is ígerte Lendvaynak. Választékképpen Németh felajánlotta és átadta a Szépítő kéziratát is. Ismeretes, hogy a szegediek az új mű mellett döntöttek, 1970 februárjában megtartották az ősbemutatóját, a vígjáték-kézirat pedig bekerült az irattárba — ez egyébként a színházba beérkező darabok szokásos sorsa. Lendvay Ferenc nyilván megfeledezett róla, hogy barátilag, a Németh-művek színpadra segítőjeként jutott hozzá a vígjáték egyetlen, tehát pótolhatatlan példányához. E feledékenység végzetesnek bizonyult, mert később hiába kereste többé a Németh család a darabot, azt vagy a gyűjtőszervevény emelte ki az irattárból, vagy trehánytság martaléka lett, mindenesetre nyoma veszett.

Nemrégiben előkerült viszont — váratlan helyről — a Szépítő korabeli, tehát még a negyvenes évekből származó gépirata. Féja Géza hagyatékában lappangott egy négyfelvonásos idegen dráma, amelyből hiányzott az első felvonás (egyben tehát a szerző neve és a mű címe). Féja Endre, az író fia már mint feltételezett Németh-művet mutatta meg. Meglepetésre nemcsak hiteles Németh-szövegnek bizonyult (a IV. — és csak a IV. felvonás! — saját kezű szerzői javításai alapján), hanem megkerült benne az elveszettnek hitt Szépítő is. Németh László már idézett rövid

utalása alapján viszonylag könnyen azonosítani lehetett az ismeretlen szöveget Németh László vígjátékával: e mű hőse is festő, s elhangzik benne az Adynak tulajdonított kérdés, a „Ki szépít meg engem?“, igaz, hogy némileg módosítva: „Aki annyit megszépítettél, ki szépít meg téged?” formában. Így került vissza az elveszettnek hitt darab gépirata Féja Endre jóvoltából a Németh családhoz, s ilyen előzmények után jelenik meg most Németh Lászlóné engedélyével.

(Itt említem meg azt, amit már Vargha Kálmán is megállapított: Németh László pontatlanul emlékezik *A drámák elé* című írásában, Ady ugyanis nem írt Szépítő címmel verset. Nem ismerjük a „Ki szépít meg engem!” sorát sem; a „sors szépítése” azonban Ady több versének visszatérő motívuma. Feltehetően *A megszépítő fátuma* adhatott impulzusokat Némethnek; minden esetre e vers „megszépítője”, lírai énje „*aggat be úgy egy-egy árva asszonyt édes csodákkal*”, hogy azután „*százan is kívánják*”; lényegében ilyesmi történik Németh darabjában is. Az Ady-vers szerint: csak „*önmagam tartom bilincsbén*”; „*önmagam számára nincsen lángom*” — tehát a költeményből valóban kihallható a „ki szépít meg engem?” sóhaja. Éppen Németh drámái szempontjából nem közömbös az sem, hogy a nagy szárnyalásokat és tipródásokat, a Léda-zsoltárokat és (erre a darabban is történik utalás), a vad vijjogások héjanaszát végleg felszámoló *Elbocsájtó szép üzenetben* is az „asszonyt” megszépítő művész vágja Léda szemébe: „Sorsod szépíteni hányszor adatott”. Németh László tehát részleteiben ugyan pontatlanul, ám lényegileg hűen jelezte Ady költészetét és saját vígjátéka rokon motívumait, az Ady-impulzusokat.)

Ami a darab Féja Gézához kerülését illeti, csupán feltevésekre szorítkozhatunk. Bár mindkettejüket egyazon irányzathoz sorolja az irodalomtörténet, köztudottan nem volt közöttük baráti kapcsolat, írásaikból szinte a pályakezdéstől az öregkori tanulmányokig nézetkülönbség mutatható ki. Az 1930-as évek végén azonban, midőn a háborús veszély, s a népfrontgondolat egymáshoz közelítette a különféle áramlatokat, e folyamat részeként átmenetileg egységesedett a belsőleg egyébként markánsan tagolt úgynevezett népi mozgalom is. Elsősorban Móricz Zsigmond lapja, a *Kelet Népe* adott „új okot és helyet” a közeledésre. „Olyanok találkozunk ezeken a hasábkokon, akik már sosem akartunk találkozni” — írta Németh László *Magyarok, kibékülni!* című cikkében; ekkor szövik a népiek a „történelmünket visszaserző monográfiák, régi magyar kiadványok, népkönyvtárak, népi, gazdasági építkezések”, valamint a népfőiskolák tervét; ekkor indítja meg Püski Sándor, önzetlen irodalom-szervezőként a mozgalom kiadóját.

Az általános közeledésen belül Németh és Féja korábban inkább ellentétes viszonyát kedvezően befolyásolta az is, hogy Németh 1939 őszén nem várt védelmet kapott Féja Gézától, amit egy cikkben nyugtázott is: „*A magyar öntudat szép jele*”, — írta — „*hogy a Kisebbségben-t az a Féja Géza védte meg Vízválasztó címen, aki-vel elvi okból, de annyiszor megsebzettük egymást.*”

A Szépítő e közeledés idején íródott, minden bizonnyal 1941 nyarán. A keletkezés idejét Németh 1942-ben megjelent cikke, a *Meghajlás helyett* valószerűsíti: Németh ebben említi meg, hogy az előző nyáron írt egy vígjátékot; Vargha Kálmán forrásközleményéből tudjuk, hogy a darab 1941 nyarán, legkésőbb kora őszén már készen volt, hisz eljutott Németh Antalhoz. Hogy Féja Gézához ezt követően mikor került a gépirat, ki tudná megállapítani? Annyi bizonyos, hogy még 1945 előtt. Az okot illetően is csak feltételezésre szorítkozhatunk. Szorosabb műhelykapcsolatról még ekkor sem beszélhetünk, a baráti véleményezés nem lehetett tehát Németh László célja. Féja ekkor már nem szerkesztő; figyelemmel kísérte viszont Németh munkásságát, rendszeres kritikusa, „irodalomtörténészként” pedig a Nagy vállalkozások kora című munkájában egy remek Németh-kisportré szerzője. Említésre méltó, hogy Németh 1944 májusában, midőn katonai szolgálatra behívják, Féjához mint irodalomtörténészhez bocsát vészkiáltást: „*Mint irodalomtörténész tán érdekelhet is, hová jutott negyvennégy éves korában negyvennégy magyar könyv írója.*”

Németh László 1941—42 fordulóján a Cseresnyés című drámája bemutatása miatt éles ellentétbe került a Nemzeti Színházzal, az affér a nyilvánosság előtt, a sajtóban

zajlott. A csatározásba Féja is bekapcsolódott az előadásról írt kritikájával, mérték- tartóan, de Németh oldalán. Az affér lényege: Németh visszavonta a Cseresnyés- bemutatási engedélyét, amelyhez viszont Németh Antal a színház és a szerző ko- rábbi megállapodása értelmében ragaszkodott. Németh László megkísérelte a Cseres- nyést más darabbal, többek között az akkor írt *Szépítővel* kiváltani, sikertelenül. Németh és Féja akkoriban rendszeresen találkozhattak MórícZ Zsigmond környeze- tében, a Kelet Népe szerkesztőségében. Meglehet, hogy Németh a Cseresnyés-affér- kapcsán adta át e másik színművét „kritikusának”. Még valószínűbb azonban, ha- az „irodalomtörténész” Féja érdeklődésében keressük a magyarázatot, hisz a Nagy vállalkozások kora 1943-ban jelent meg, a könyvet Féja épp a Cseresnyés-affér táján írhatta. Mindenesetre csoda, hogy a darab megmaradt, hisz Féja Géza könyv- és kéziratára ugyancsak sokat hányódott. A színmű csonkán, de nem lapjavesztett, szétmálló csomókban került elő. A „szabályos” hiány, a három ép felvonás azt sejt- teti, hogy az első valamilyen ok miatt választódott le, bizakodhatunk tehát, hogy valahonnan előkerül. Emellett nem mondhatunk le a szegedi irattárban elhelyezett példányról sem, s talán számolhatunk a Németh Antalnak átadott gépirattal is; megvan tehát a remény, hogy kiegészül Németh Lászlónak ez az érdekes, ábrázolás- módjában a többi vígjátékához képest erőteljesebb, komédiázásra alkalmas, a meg- szokott Németh László-i világhoz mérten talán könnyedebb darabja. A vígjáték- töredék azonban így is meglepően kerek. A darab szerkezete alapján arra következtet- hetünk, hogy az első felvonás hasonló a befejezéshez. A vígjáték tárgya: a „meg- szépítő” fátuma: a festő, bár kudarcot vallott Nacával és Koóssal, nem okul a tör- téntekből, s Misit, egy újabb médiumát karolja föl. Ugyanígy fedezhette fel az első felvonásban a „vastagszülkü házmesterlányt”, a későbbi Nacát.

Miután a három felvonás önálló műegész érzetét kelti, feltételezhetjük, hogy az első rész hiánya csupán a dráma szerkezetét változtatta meg, most azonnal a komé- dia sűrejebe csöppenünk, e meglódult történet előkészítő eseménysor (az expozíció): csak a kiindulási ponthoz visszatérő utolsó felvonásból érzékelhető; a „szerkezet- módosítással” — ha igaz a feltevés — a mű nem lett kevesebb, legfeljebb feszebb. A bizonytalanságot a majd megkerülő első felvonás oszlathatja el. Annyi bizonyos: a Szépítő így töredékesen is érzékelteti, hogy e vígjáték értékes része Németh László- oevre-jének, s több, mint „csirájában holt, jelentéktelen vázlat”.

ZIMONYI ZOLTÁN

NÉMETH LÁSZLÓ

Szépítő

(VÍGJÁTÉK)

MÁSODIK FELVONÁS

(Aliek új műterme egy Baross utcai bérház hatodik emeletén. Ez már igazi festő- műhely: a világitást a mennyezet magas üvegablakán kapja, az ajtók szárnyasok, fehérre festettek, a padló parkettás. A helyiség, ha nem is fényűzőn levegős, de elég teret hagy a benne levő képeknek, tárgyaknak. A hátsó falon két ajtó: az üveges a bal felől az előszobába, a jobb oldali fatáblás a dolgozószobába visz. A jobb oldali falon függöny mögött kisebb ajtó a közös hálószobába. A terem bal felén dobogó: